

Az állami költségvetés egyensúlya és a gazdasági fejlődés

Varga István professzor több mély elemző cikket publikált „Államháztartás és konjunktúrapolitika” témában, újból és újból visszatérve a két kulcskérdés összefüggéseire. Most a Világgazdasági Szemle 1936. évi, III. évfolyam 5. számában megjelent cikkére reflektálók, amely ezúttal is – mutatis mutandis, – mély tanulságokkal szolgál jelenkori gazdasági helyzetünkben is.

Az 1929–33-as igen súlyos világ-gazdasági válság után Magyarországon viszonylag gyorsan megkezdődött az állami költségvetés konszolidációja, amely relatíve hamar, 1936–37-re jelentős javulást hozott, úgyhogy a jelzett évi költségvetés tervezeténél már a javuló mérlegegyenleg tartósításának és a növekvő bevételek elköltésének kérdéseivel lehetett/kellett foglalkozni és felmerült a kérdés, hogy a konjunktúrajavulás hasznával mit lehet kezdeni. Szerencsére korunkban ezek a kérdések újra felmerülnek és Varga István professzor bölcs, mértékletes és felelősségteljes gondolatait ma is időszerű figyelembe venni.

Az államháztartás éves hiányának és a kumulált adósságállománynak a csökkentése a 2010-es években a magyar gazdaságpolitika, benne a fiskális politika előterébe került. 2017-ben az államháztartás hiánya az egymás utáni hatodik évben lesz a maastrichti pénzügyi stabilitási kritériumokban meghatározott 3 százalékos/GDP küszöbérték alatt. Az EU ESA-módszertana szerint számítva, Magyarországon az állami költségvetési hiány 2016-ban a GDP 1,7 százalékát tette ki, 2017-ben a gazdasági növekedés ütemének növekedése ellenére is szerény mértékben nő a költségvetési hiány mértéke, de 2,4 százalékkal bőven a maastrichti küszöb alatt marad. Érdekes emlé-

keztetni arra, hogy a híres angol közgazdász, J. M. Keynes a növekedést ösztönző gazdaságpolitika szorgalmazása mellett 5-10 év átlagában teljesen kiegyensúlyozott államháztartást javasolt. Szerinte jó konjunktúra idején az államháztartásnak célszerű pénztartalékokat képeznie, amelyet a konjunktúra romlása idején tud felhasználni.

Varga István joggal hangsúlyozta a gazdasági helyzet alakulásával kapcsolatos bizalom fontosságát és a költségvetés szerkezetének, a bevételi és kiadási struktúra ésszerű tervezésének jelentőségét. Rámutatott arra, hogy a költségvetésben a kiadások jobban tervezhetők és nagyobb mértékben rögzíthetők, mint a bevételek, amelyek jobban függnek a konjunktúra ingadozásától, a termelés és az értékesítés ciklikusságától. A jó konjunktúra tartósítása, mai kifejezéssel élve, a kedvező növekedési pálya biztosítása döntően fontos szerepet játszik a bevételek növekedése szempontjából, ami az államháztartási mérleg kiegyensúlyozásának, stabilitásának döntő tényezője. A kiadáscsökkentő restriktív politika hosszabb távon járhatatlan út, mert a gazdaság hanyatlásához, lefelé irányuló spirálhoz vezet. Varga István megjegyzi, hogy „dönteni kell tehát, mi a helyesebb: 1. egyes adótételeket csökkenteni, 2. a kiadások terén bizonyos arányosítást létrehozni, vagyis a

különböző kiadási tételeket nem lineárisan, hanem eltérő mértékben emelni, vagy 3. a konjunkturális rosszabbodás idején felgyülemlett tartozásokat fokozatosan visszafizetni”.

2016-ban a magyar költségvetés bevételi oldala a tervezettnél kedvezőbben alakult. A gazdálkodó szervek befizetései 5,8; a fogyasztási adók 0,3; a lakossági befizetések 2,4 százalékkal nőttek. 2017-ben jelentős adó- és járulékcsoökkentésekre került sor: a társasági adó, a szociális hozzájárulási adó és több termék ÁFA-jának csökkentése. Ezeknek a bevételi oldalra gyakorolt hatását részben ellensúlyozza a nagyobb bérnövekedésből és a fogyasztás bővüléséből származó többletbevétel.

A magyar gazdaság konjunkturális helyzetének alakulását Varga István professzor nagy jelentőségűnek ítélte. 1936-ban megállapította, hogy „a konjunktúrajavulás folyamata még egy ideig el fog tartani”. Ez be is következett. Ugyanakkor megjegyezte, hogy „nehéz több évre érvényes programot csinálni”. Jelenleg, 2017-ben hasonló a helyzet. 2017-ben a kedvező belső és külső tényezők hatására 4 százalék feletti gazdasági növekedési ütem várható, ami a korábbiakhoz képest és nemzetközi összehasonlításban igen pozitív. A magyar gazdasági növekedés üteme idén mintegy kétszerese lesz az EU átlagának.

A konjunktúra fontos tényezője a beruházások alakulása. Ezen a téren drámai ingadozás tapasztalható. 2016-ban a beruházások közel 20 százalékkal estek vissza Magyarországon, ami az uniós források időszakos visszaesésének a magyar vállalati szféra rendkívül alacsony beruházási képességének és hajlandóságának következménye volt. 2017-ben viszont kb. 16 százalékos beruházásnövekedés valósul meg, melynek fő tényezői a lehívható uniós támogatások növekedése és a beruházástámogatások rendszerének bővítése, köztük kiemelten a lakásépítés területén. A beruházások tartósan a gazdasági konjunktúra érzékeny és sérülékeny tényezőjét jelentik. A közületi fejlesztési beruházásoknak az elmúlt években gyakran 95-98 százaléka az EU-s támogatások révén valósult meg. A stabilizációhoz elengedhetetlen a hazai beruházási források növelése és felhasználása. Súlyos problémát jelent, hogy a vállalati szektor nettó megtakarítási pozícióban van, ami abból fakad, hogy a vállalatok egy része a termelési költségek és az értékesítési lehetőségek összevetésével, a nettó nyereségesség alapján nem ítéli rentábilisnak a fejlesztő beruházásokat. Aggasztó negatívum nemcsak a magyar gazdaságban, hanem nemzetközi téren is, hogy a reálgazdaságban, a termelésben nettó elérhető profitra alacsonyabb, mint a pénzügyi befektetések hozama, ezért a tőke tetemes hányada nem a reálgazdaságba ruház be, hanem kockázatos, de siker esetén nagyobb hozamot ígérő spekulatív pénzpiaci befektetésekbe.

A foglalkoztatás a legutóbbi években tendenciaszerűen bővült. 2017 közepén mintegy 4,4 millió főt ér el a foglalkoztatottak száma, és több területen nagymérvű a szakképzett munkaerő hiánya. 2017-ben a keresetek nemzetgazdasági átlagban mintegy 10%-kal nőnek, ami a lakossági fogyasztás 4-5%-os reál értékű növekedését eredményezi.

A külkereskedelmi forgalom egyenlege 2016-ban 9,9 milliárd euró értékű rekord többletet mutatott, 2017-ben ennél kisebb, de szintén jelentős aktívum várható (kb. 9 milliárd euró).

A belföldi gazdasági növekedés és a külkereskedelmi többlet következtében az államháztartás pozíciója jelenleg kedvezően alakul, ami hasonlóságot mutat a Varga István által elemzett 1936. évi helyzettel. Jelenleg is előtérben áll a megfontolt államháztartási politika. Hasonlóan Varga István korához, ma is „vannak adótételek, amelyeknek leszállítása konjunkturális élénkülést idézhet elő”.

Ezt felismerve cselekszik a jelenlegi fiskális politika is, amikor az adósságsökkentéssel igyekszik a konjunkturális fellendülést ösztönözni. A forgalmi adó általános kulcsa magas, mivel a szükséges adóbevételeket így könnyebb, egyszerűbb és célszerűbb beszednie, mivel az áruk, szolgáltatások megvásárlásával együtt fizeti meg a fogyasztó. Az ÁFA-kulcs differenciált mérséklése fontos szerepet játszik a fogyasztó orientálásában, a hazai előállítású alapvető élelmiszerek fogyasztásának bővülésében és a szociális méltányosság növelésében, amikor a kis jövedelmű rétegek által nagyobb mértékben fogyasztott alapvető élelmiszerek ÁFA-ját mérséklük. Ez a tendencia is részben pozitív hatásokkal járt.

Az államháztartás többletbevételeinek felhasználásával kapcsolatban Varga István számos fontos megállapítást tett. Rámutatott, hogy „helyénvaló az államháztartási bevételeknek várható többletét a válság idején felgyülemlett adósságok fokozatos törlesztésére fordítani”. Jelenleg is alapvető cél a korábban (2010 előtt) felduzzadt adósságállomány GDP-hez viszonyított arányának csökkentése. Ez a tendencia évek óta folytatódik; 2017 végére Magyarország államadóssága a GDP 73 százaléka alá csökken. Összehasonlításképpen: az EU átlaga meghaladja a 85 százalékot.

Varga István szükségesnek tartotta a kiadások arányosítását és javasolta az államháztartás felépítésének módosítását is annak érdekében, hogy „az államháztartásnak egyfelől rendes bevételei és rendes kiadásai, másfelől pedig rendkívüli bevételei és rendkívüli kiadásai külön-külön egyensúlyban legyenek”. Ha a rendes bevételek a rendes kiadásokat meghaladják, akkor lehetőség nyílik olyan tartalékok képzésére, amelyeket az éppen aktuálisan jelentkező rendkívüli feladatok finanszírozására igénybe lehet venni. Jelenleg a meghatározott célokat szolgáló elkülönített állami pénzalapok fontos speciális célokat finanszíroznak, a Nukleáris Alap, a paksi atomerőmű majdani rekonstrukciójával kapcsolatos kiadások fedezését, a Bethlen Gábor Alap a külhoni magyarság kulturális támogatását stb.

Korunkban a növekedésen túlmutató, fenntartható, jó struktúrában végbemenő, környezetbarát, hosszú távon jól finanszírozható gazdasági fejlődés és a konszolidált államháztartás együttes megvalósításának tartósítása a fő feladatok közé tartoznak. A fejlesztés legfőbb és legsürgősebb területei; az egészségügy, az oktatás, a kutatás-fejlesztés, az infrastruktúra és a környezetgazdálkodás mind-mind nagy tőkeigényű, hosszú távú beruházásokat igénylő, jelentős struktúraátalakítással járó feladatok. Varga István fontosnak tartotta a több évre érvényes költségvetési irányelvek meghatározását. A felsorolt területeken több fontos mutató jelzi Magyarország lemaradását nemcsak a fejlett országokhoz, de az EU átlagához képest is. A felzárkózás egyszerre igényli a fejlesztéspolitika és a fiskális politika összehangolását, a növekedés és a pénzügyi stabilitás együttes megvalósítását.

Dr. Körösi István
az MTA KRTK
Világgazdasági Intézet
tudományos főmunkatársa,
a PPKE docense